

راهنمای نگارش پژوهشنامه (رساله و پایان نامه تحصیلی)

ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری)

دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

باسمه تعالی

پژوهشنامه (رساله/پایان نامه) گزارش نهایی آخرین دستاوردهای دانشجو در مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد است که زیر نظر استاد راهنما و با کمک استاد یا استادان مشاور به زبان فارسی تهیه و برای دفاع تهیه می شود.

گزارش نهایی پژوهش در مقطع دکتری، رساله و در مقطع کارشناسی ارشد پایان نامه خوانده می شود. با عنایت به لزوم ساماندهی پژوهشنامه، این راهنما در چند بخش نکته‌هایی را تقدیم می دارد.

بخش یک: شیوه نگارش

أ- ساختار کلی

رساله/پایان نامه در یک نگاه مشتمل بر واحدهای زیر است:

صفحه بسمله

صفحه عنوان

صفحه تأییدیه دفاع

صفحه تقدیم و سپاسگزاری

صفحه چکیده فارسی و کلید واژه

فهرست مطالب

پیشگفتار

مقدمه

بدنه اصلی

نتایج و دستاوردها

پیوست‌ها

کتابنامه

نمایه‌ها

صفحه چکیده و کلید واژه انگلیسی

صفحه عنوان انگلیسی

ب- ساختار تفصیلی پایان‌نامه

*** صفحه عنوان

صفحه عنوان شامل موارد زیر است:

نشان دانشگاه فردوسی مشهد

نام دانشگاه فردوسی مشهد

نام دانشکده الهیات و معارف اسلامی (شهید مطهری)

عبارت " رساله دکتری " یا " پایان‌نامه کارشناسی ارشد " نام رشته و گرایش مربوط

عنوان رساله/پایان‌نامه

نام استاد یا استادان راهنما

نام استاد یا استادان مشاور

نام دانشجو

تاریخ پایان کار و دفاع به فصل (به عنوان مثال: تابستان ۸۸)

*** صفحه بسمله

مقصود از آن عبارت بسم الله الرحمن الرحيم است.

*** صفحه تأییدیه

مقصود از آن تصویر صورت جلسه دفاعیه است که به امضای هیئت داوران رسیده و وضعیت قبولی رساله/پایان نامه و رتبه و نمره در آن درج شده است(این صفحه را باید پژوهشگر پس از اتمام دفاع از آموزش دانشکده برای درج در محل خود دریافت کند).

*** صفحه تقدیم و سپاسگزاری

در این صفحه پژوهشگر به دلخواه رساله/پایان نامه خود را به هر که بخواهد تقدیم می کند.

درج این صفحه اختیاری است.

در صفحه تقدیم و سپاس، پژوهشگر به سپاس از استادان راهنما و مشاور و کسانی که ولی نعمت، یار و مشاور وی بوده اند یا برخی از آنان می پردازد.

درج این صفحه نیز اختیاری است.

یادآوری: صفحه تقدیم و سپاس می تواند یک جا باشد یا از هم تفکیک شود.

*** چکیده

چکیده پایان نامه فشرده مطالب و هسته اصلی پژوهش است که با به کارگیری کمترین واژگان، بیشترین مفاهیم اساسی، شامل موضوع، هدف، روش پژوهش و نتایج آن را بیان کند.

چکیده حداکثر ۱۵۰ واژه است.

در چکیده از طرح مطالب فرعی، تکراری، نقل قول مستقیم، فهرست مطالب و بخش ها، ارجاع و استناد خودداری می شود.

کلید واژه عبارت است از نزدیک ترین واژگان اختصاصی به موضوع و معادل های آن.

میانگین ۵ واژه برای چکیده توصیه می‌شود.

چکیده و کلید واژه (فارسی و انگلیسی) لزوماً در فرم پیشنهادی دانشگاه درج می‌گردد.

*** فهرست مطالب

مقصود از فهرست مطالب سیاهه محتوای رساله/پایان‌نامه است، به گونه‌ای که شامل عناوین و جانمایی آن‌ها در متن باشد.

*** پیشگفتار

مقصود از پیشگفتار، یادداشتی کوتاه جدای از محتوای رساله/پایان‌نامه است که ذکر آن در آغاز پژوهش از نگاه پژوهشگر ضروری یا سودمند است.

پیشگفتار حداکثر در دو صفحه تنظیم می‌شود و درج آن اختیاری است.

*** مقدمه پژوهش

مشتمل بر مبادی عمومی و توضیحات آغازین پژوهشگر است که به منظور طرح و تبیین موضوع رساله/پایان‌نامه و بیان مسائل و اهداف آن تهیه و تنظیم می‌شود. (مطالب مقدمه همان مطالب پروپوزال مصوب است که در مقدمه تحقیق با محتوای عمیقتر و بیان مشروحتر تدوین می‌شود).
مقدمه شامل موارد ذیل است:

۱- طرح مسأله و تبیین موضوع پژوهش به طور صحیح و کامل و به روش فنی در عبارتهایی روان و کاملاً قابل فهم.

۲- پیشینه پژوهش: گزارشی است از همه سوابق مربوط به موضوع و مسأله پژوهش و منابعی که در گذشته به صورت کلی یا جزئی به این موضوع پرداخته‌اند. پیشینه تحقیق شامل همه اسنادمکتوب مانند کتاب، دائرةالمعارف و مقالات علمی و تخصصی است که لازم است اطلاعات جامعی از آن ارائه شود.

۳- پرسش ها: طرح پرسش‌های اصلی و فرعی مربوط به موضوع یا مسأله که به صورت جمله‌های پرسشی همراه با توضیح‌های مورد نیاز در قالب جمله‌های خبری تنظیم می‌گردد.

یادآوری: هر طرح پژوهشی مشتمل بر یک پرسش اساسی است که پژوهشگر در پی یافتن پاسخ آن است. گاهی افزودن پرسش‌های فرعی در کنار پرسش اصلی مفید یا ضروری است.

۴- فرضیه: مقصود از آن، اندیشه‌های تازه‌ای است که پژوهشگر در پاسخ به پرسش یا پرسش‌ها در پی اثبات آن‌هاست. فرضیه‌ها می‌تواند پاسخی احتمالی به پرسش‌های تحقیق باشد.

یادآوری: فرضیه‌ها براساس مطالعات پیشین و علم اجمالی و ارتكازی پژوهشگر در ذهن وی شکل می‌گیرد و در فرایند پژوهش به اثبات آن‌ها می‌پردازد، خواه در پایان به این مقصود نائل شود و خواه به سبب روبه‌رو شدن با موانع از اثبات آن‌ها صرف‌نظر کند و به این نتیجه برسد که اثبات‌پذیر نمی‌باشند.

۵- ضرورت پژوهش: در این بخش به طرح دلایل علمی، روآوردن به موضوع پژوهش و اهداف و سودمندی‌های آن می‌پردازد.

۶- روش پژوهش: در این بخش پژوهشگر به بیان روش پژوهش، (توصیفی، تحلیلی، تاریخی،...) شیوه گردآوری (کتابخانه‌ای، میدانی...) و تحلیل داده‌ها (تبیین، تعریف، مقایسه، نقد...) می‌پردازد.

۷- ساختار پژوهش: پژوهشگر در این بخش به طرح ساختار عمومی پژوهش، دلایل فصل بندی و مسیر بحث‌ها تا پایان کار و نتیجه‌گیری می‌پردازد.

این بخش با جمله‌های خبری تنظیم می‌گردد.

۸- محدودیت های پژوهش: در این بخش پژوهشگر به بیان اجمالی دشواری‌ها، موانع و محدودیت‌های احتمالی پژوهش می‌پردازد.

*** بدنه اصلی پژوهش

بخش اصلی پایان‌نامه است که مطابق ساختار پیش‌بینی شده و پیشنهاد به تصویب رسیده در دو یا

چند فصل بر اساس توضیحات زیر تدوین می‌گردد:

فصل آغازین معمولاً کلیات عنوان می‌یابد و شامل واژه‌شناسی، ارائه سیر تاریخی مسأله (در صورتی که نیازمند واکاوی تاریخی باشد)، ارائه سیر ریشه‌ها و زمینه‌ها و مطالب دیگری از این دست است. در سایر فصول، داده‌ها بر اساس تنوع دیدگاه‌ها و دلایل آنها در کنار هم گرد می‌آیند و فرصت را برای مقایسه و تطبیق فراهم می‌سازد.

یادآوری: ترتیب فصلها باید از منطق خاصی که پژوهشگر در مقدمه توضیح داده است پیروی کند. سخن پایانی به جمع‌بندی و نتیجه مباحث و ارائه خلاصه دستاوردها و یافته‌های پژوهشی و در صورت نیاز پیشنهادها و راه‌کارها اختصاص می‌یابد.

این بخش به ابتکار پژوهشگر می‌تواند، فصل، نتیجه‌گیری، نتایج پایانی و مانند آن عنوان یابد. یادآوری: تقسیم مباحث به فصول به اجزای کوچک تر باید از منطقی مشخص و سبکی یکنواخت پیروی کند و بسته به محتوای رساله/پایان‌نامه قابل دفاع باشد.

*** کتابنامه یا فهرست منابع

این بخش شامل اطلاعات مأخذشناختی همه اسنادی است که در جریان تحقیق مورد مطالعه و در متن بدان ارجاع داده شده است.

درج این اطلاعات برای هر نوع از منابع خطی، چاپی و الکترونیکی از معیارهای تعریف شده در آن نوع پیروی می‌کند.

*** نمایه

در این فهرست راهنما به جانمایی آیات، احادیث و انواع اسم‌های خاصی پرداخته می‌شود. نمایه اختیاری است.

بخش دوم- راهنمای ارجاع‌ها

أ- متن و پاورقی

کلیه نقل قول‌ها در متن به یکی از دو روش مستقیم و غیرمستقیم انجام می‌شود.

در روش نقل قول مستقیم، باید عین عبارت و متن نقل شده را بدون هیچ‌گونه تصرفی آورد. در این روش، باید عبارت منقول، میان دو گیومه قرار گیرد.

در روش نقل قول غیر مستقیم، نقل عین عبارت ضروری نیست. پژوهشگر می‌تواند به تلخیص و تبدیل زمان‌های افعال پردازد و حاصل آن را با قلم و انشای خود بیاورد. در این روش از گیومه استفاده نمی‌شود.

کلیه ارجاعات به صورت پاورقی تنظیم می‌شود و به ترتیب شامل نام خانوادگی یا نام مشهورتر، نام کوچک، نام اثر، جلد و صفحه است

یادآوری: اطلاعات منبع شناختی در هر دو صورت نقل قول مستقیم و غیر مستقیم باید در پاورقی درج شود.

یادآوری: مبنای تعیین نام مشهورتر، *مستند مشاهیر و مؤلفان* فراهم شده در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران است.

چنانچه نقل قول با به‌کارگیری منبع واسطه انجام شده باشد، جهت رعایت امانتداری در نقل، ذکر منبع واسطه ضروری است.

به عنوان نمونه: علیدوست، ابوالقاسم، *فقه و عرف*، ص ۳۷۰ از کاشف‌الغطاء، جعفر، *کشف‌الغطاء*، ج ۲،

ص ۲۱۲

یادآوری: به‌کارگیری منبع واسطه در صورتی پذیرفته است که پژوهشگر به منبع اصلی دسترسی نداشته باشد یا انگیزه درست و قابل دفاع دیگری در این به‌کارگیری وجود داشته باشد.

فراوانی ارجاع های با واسطه موجب کسر امتیاز خواهد بود، مگر آن که هدف رساله/پایان نامه نقد باشد. در صورتی که در دو یا چند پاورقی متوالی در یک صفحه از یک منبع استفاده شده باشد، در مورد دوم به بعد از واژه «همان» استفاده می شود. در این صورت با تغییر نیافتن جلد و صفحه، واژه «همان» بسنده است و با تغییر آن، ذکر جلد و صفحه جدید ضروری است.

هر گاه از یک منبع به طور متناوب (نه متوالی) و فاصله دار استفاده شود، برای بار دوم به بعد، نام مؤلف و عنوان تکرار می شود.

ب- کتابنامه یا فهرست منابع

روش درج مشخصات مأخذشناسی در مورد هر یک از منابع بدین شرح است:

در مورد کتاب ها، به این ترتیب انجام می شود:

نام خانوادگی یا نام مشهورتر نویسنده یا نویسندگان، نام کوچک (هر دو بر اساس مستند مشاییر)، تاریخ تولد و وفات، عنوان کامل کتاب، نام و نام خانوادگی مترجم، مصحح یا محقق (در صورتی که متن ترجمه، تصحیح یا تحقیق شده باشد)، محل نشر، نام ناشر، تاریخ انتشار.

به عنوان نمونه: کلینی، محمد بن یعقوب (۳۲۹ق)، *الکافی*، ترجمه جواد مصطفوی، تهران، انتشارات علمی اسلامی، ۱۳۵۷.

در صورتی که کتاب، دو نویسنده داشته باشد، نام خانوادگی و نام هر دو به ترتیبی که در شناسنامه کتاب آمده است، درج می شود.

چنانچه بیش از دو نویسنده داشته باشد، نام نویسنده اول و سپس واژه « و دیگران» ذکر می شود.

در درج اسامی نویسندگان از نام مشهور آنان مطابق با اطلاعات مستند مشاییر یا نام ثبت شده در فهرست کتابخانه ملی استفاده می شود.

به عنوان نمونه نام مشهور برای شیخ صدوق، ابن بابویه، محمد بن علی است و القابی چون شهید اول، شهیدثانی، علامه حلی به ترتیب برای محمد بن مکی عاملی، زین الدین عاملی، حسن بن یوسف استفاده شده

است.

در مورد مقالات مرجع به ترتیب زیر عمل شود:

نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان، عنوان مقاله، نام مجله، شماره مسلسل، تاریخ انتشار، محل

انتشار.

در مورد منابع اینترنتی، کلیه اطلاعات مربوط به پایگاه مورد استناد و مشخصات صفحه (Page) به

همراه تاریخ روزآمدی پایگاه یادشده ذکر شود.

یادآوری: استناد به منابع اینترنتی تنها در صورت نبود نسخه چاپی یا در دسترس نبودن آن توجیه پذیر است.

به هر حال، فراوانی ارجاع به منابع اینترنتی موجب کسر امتیاز می باشد.

تدوین کتابنامه به ترتیب زیر انجام گردد:

فهرست منابع فارسی و عربی بر حسب ترتیب الفبایی نام، صاحبان آثار (تفکیک منابع فارسی و عربی

ضرورت ندارد).

فهرست منابع لاتین.

۱- ضروری است از به کارگیری اسامی و القاب علمی و احترام آمیز از قبیل آیت...، دکتر، استاد، علامه،

شهید، شادروان، طاب‌ثراه، رحمة‌الله علیه و مانند آن برای صاحبان آثار و منابع پرهیز شود، مگر مواردی که

در مستند مشاهیر ثبت شده است.

این قاعده در سراسر رساله/پایان‌نامه اعم از متن، پاورقی و کتاب‌نامه باید رعایت گردد.

بخش سه - راهنمای نگارش، حروف چینی و صفحه آرایی

ا- راهنمای نگارش

برای نگارش درست، نکات زیر رعایت گردد:

آغاز هر مبحثی با طرح مسأله هر چند کوتاه انجام شود.

پژوهشگر از زیاده‌روی در نقل قول‌ها خودداری نماید. به گونه‌ای نباشد که پایان‌نامه به مجموعه‌ای از نقل قول‌ها تبدیل گردد.

پژوهشگر با اندیشه و قلم خود در متن حضور مؤثر داشته باشد. این حضور عمدتاً با نقد و تحلیل آراء، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری‌ها آشکار گردد. رعایت این امر در رساله‌های دوره دکتری ضرورتی چند برابر دارد.

از نقل قول‌های مستقیم ممتد و طولانی خودداری شود. نباید اجزای بزرگی از پایان‌نامه به نقل قول‌های متعدد از یک کتاب خاص، اختصاص یابد.

با وجود منابع اصیل و دست اول در یک رشته یا موضوع نباید به منابع غیر اصیل و دست دوم استناد داده شود، مگر آن‌که این منابع حاوی نکته‌ها یا رویکردهای نو در مسأله باشد.

فراوانی ارجاعات به خودی خود مزیت به حساب نمی‌آید. مراجعه به منابع اصیل و دست اول و بر حسب نیاز مزیت محسوب می‌شود.

زبان رسمی رساله/ پایان‌نامه فارسی است. در نگارش همچنین باید از واژه‌های فارسی روان بهره‌جسته شود و از به کارگیری متن‌ها و عبارات‌ها و واژگان بیگانه اعم از عربی و غیرعربی در متن خودداری شود. این موارد را می‌توان بر حسب ضرورت در پاورقی آورد.

تبصره ۱: آیات قرآن کریم و احادیث، در صورتی که در کانون استدلال مباحث قرار داشته باشد، ذکر

آن‌ها در متن بلامانع است.

تبصره ۲: آوردن عبارت‌های عربی مورد استدلال یا استشهاد که دقیق و پیچیده است و به گونه‌های مختلف شرح و تحلیل می‌شود، در متن بلامانع است.

ترجمه آیات قرآنی مورد استشهاد در سراسر پایان‌نامه، صرفاً از یکی از ترجمه‌های مشهور و معتبر نقل شود. توصیه می‌شود از ترجمه سلیقه‌ای پرهیز شود، مگر آن‌که نویسنده در مقام ادای توضیحات خود در صدد نقد ترجمه مشهور باشد.

در پاورقی‌ها افزون بر ارجاعات، مطالب دیگری از قبیل متن یک آیه، روایت، عبارت عربی، عبارت زبان‌های دیگر منبع مورد ارجاع، توضیح‌های فرعی راه‌گشا که آوردن آن در متن امکان ندارد و سبب اختلال در نظم بحث می‌شود، معرفی اعلام و شخصیت‌ها با ذکر مختصری از شرح حال آن‌ها، نکته‌هایی از خود نویسنده که یادآوری آن‌ها سودمند است می‌توان آورد.

در نظام نقطه‌گذاری و سایر علامت‌ها، وصل‌ها، فصل‌ها و آنچه به آیین نگارش و ویرایش مربوط است، مطابق با آخرین دستورالعمل‌ها و با رویه یکسان در سراسر پایان‌نامه عمل شود.

برای رعایت املائی صحیح کلمات لازم است **دستور خط فارسی**، مصوب فرهنگستان فارسی مبنای عمل قرار گیرد.

ب- راهنمای حروف چینی و صفحه‌آرایی

برای حروف چینی رساله/ پایان‌نامه از نرم‌افزار **Word** استفاده شود.

از گذاشتن چارچوب و سایر تزیینات دور متن خودداری شود.

استفاده از نقاشی، کاریکاتور، خوشنویسی، شعر، سخنان حکیمانه غیرمرتبط و تزیین در سراسر

رساله/پایان‌نامه خودداری شود.

آوردن نمودار، نقشه، تصویر جلد یا صفحه کتاب و مانند آن بر حسب نیاز در آخر رساله/پایان نامه و در بخش ضمایم مانعی ندارد.

۳- بند آغازین هر بحث و بندهای شماره دار بدون تورفتگی آغاز شود و سطر نخست بندهای دیگر با تورفتگی آغاز شود.

۴- در صفحه آرابی روی برگه **A4**، حاشیه راست، چپ، بالا و پایین به ترتیب با $\frac{3}{5}$ و $\frac{3}{3}$ و $\frac{3}{3}$ سانتی متر باشد.

۵- تعداد سطرهای هر صفحه بین ۲۳ تا ۲۵ سطر پیشنهاد می گردد.

۶- توصیه می شود برای قلم متن از **BNazanin**، **BZar**، **BLotus** با شماره ۱۵ استفاده شود.

برای تیترها شماره قلم بین ۱۶ تا ۱۸ به صورت تیره (**Bold**) توصیه می شود. استفاده از قلم **BLotus**، **BZar**، **BYaghut**، **BTitre** تیره شده مناسب است.

برای آیات، روایات و عبارتهای عربی استفاده از قلم **BBadr** تیره توصیه می شود.

در پاورقی از قلم متن و با شماره ۱۲ یا ۱۳ استفاده شود.

در درج عناوین منابع، اعم از پاورقی و کتابنامه از قلم تیره و ایرانیک استفاده شود.

در مورد واژه ها یا عبارتهای انگلیسی یا لاتین که در متن یا کتابنامه به کار رفته از قلم **Times new roman** استفاده شود.

شماره گذاری صفحه های آغازین تا قبل از شروع مقدمه با اعداد حروفی (یک، دو، سه، چهار) و از شروع مقدمه تا پایان با اعداد حسابی انجام شود.

شماره صفحه ها بالای سمت چپ یا پایین صفحه وسط گذاشته شود.

تبصره: صفحات بسمله، عنوان و تقدیم، شماره گذاری نمی شوند، ولی در شمارش صفحات آغازین به حساب می آیند.

ضروری است حروفچینی و صفحه‌آرایی با دقت تمام انجام پذیرد تا مانع از بروز غلط‌های تایپی و اشتباه در صفحه‌آرایی شود.

وجود غلط‌های متعدد کسر امتیاز محسوب می‌شود.

حجم پایان‌نامه کارشناسی ارشد در حد ۱۵۰ صفحه و رساله دکتری در حد ۳۰۰ مطلوب است.

نسخه‌های آماده شده رساله/پایان‌نامه برای جلسه دفاع باید صحافی نشده تقدیم گردد.

پس از دفاع از رساله/پایان‌نامه و به منظور انجام تشریفات دانش‌آموختگی از مقررات مربوط پیروی

می‌شود.